

Duvar Halılarında Atatürk Tasviri (Yozgat İli, Çayıralan İlçesi Evciler Köyü Örnekleri)

Depiction of Atatürk in Tapestries (Yozgat Province, Çayıralan District, Evciler Village Samples)

Nihal ŞAHİNER*

Özet

Türkler Orta Asya'dan göç ederken yanlarında getirdikleri önemli kültürü mirasından biri de el dokumaları olmuştur. Teknoloji gelişimi ile birlikte el dokuma halılarında azalma olmuştur ve bunun yerini makine dokuma halıları seri üretime geçmiştir. Türkler halıyı her alanda kullanmışlardır. Çadır üzerinde yalıtım işleviyle, çadır ve evlerin duvarında estetik amaçla da kullanmışlardır. Duvar halıları genellikle dekoratif amaçlı ya da ısı yalıtım amacıyla kullanılmıştır. Dekoratif olarak hoş bir etki yaratmanın yanı sıra, bazı duvar halıları akustik özellikleri ile de ses emicidir ve odadaki ses yankısını azaltabilmektedir. Duvar halıları el dokuması veya makine dokuması ile dokunmuşlardır. El dokuması halılar daha çok geleneksel halı motifleri ile dokunmuştur. Makine dokuması duvar halıları ülkemize isteğe bağlı üretilerek yurt dışından ithal edilerek getirilmiştir. Yurt dışına çalışmaya giden gurbetçilerinde 1970'li yıllardan itibaren ailelerine veya kızlarına çeyizlik olarak ta bu duvar halılarından getirdiği bilinmektedir. Duvar halıları üzerinde birbirinden farklı motifler yer almıştır. Figüratif süsleme (insan motifi, hayvan motifi), bitkisel süsleme ve mimari süsleme (dini mimari, sivil mimari) gibi motifler kullanılmıştır. İthal edilen halı motiflerinden biri olan "Atatürk" tasvirli halılar önemli bir yere sahiptir. Atatürk tasvirli halılar isteğe bağlı özel üretilen duvar halılarıdır. Bu halılar genellikle Atatürk'ün portresi veya Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesini sembolize eden figürler veya semboller ile süslenmiştir. Atatürk motifi tek başına değil de Atatürk portresi arkasında Anıtkabir, Süleymaniye Camii, Boğaziçi Köprüsü ve Türk bayrağı gibi motifler ile hareketlendirilmiştir.

Bu bildirinin konusu Yozgat İli, Çayıralan İlçesi, Evciler Köyü'nde yer alan üç adet duvar halılarından oluşmaktadır. Araştırmanın konusu olan duvar halıları renk, malzeme-teknik ve süsleme açısından incelenerek bilim dünyasına tanıtılacaktır. Bu çalışma ile duvar halılarının Türk kültürü ve el sanatı içerisindeki yeri de belirlenecek olup, kaybettığı değer üzerinde durularak, geleneksel Türk el Sanatları literatüre kazandırılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Halk Sanatı, Atatürk, Halı, Duvar Halısı, Kültür*

* Uzman Sanat Tarihçi, sahinernihal@gmail.com

Abstract

One of the important cultural heritage that Turks brought with them when they migrated from Central Asia was hand weaving. With the development of technology, there has been a decrease in hand-woven carpets and they have been replaced by mass production of machine-woven carpets. Turks used carpets in every field. They have also been used for insulation purposes on tents and on the walls of tents and houses for aesthetic purposes. Tapestries were generally used for decorative purposes or for thermal insulation. In addition to creating a pleasant decorative effect, some tapestries are also sound absorbing with their acoustic properties and can reduce sound echo in the room. Tapestries are hand-woven or machine-woven. Hand-woven carpets are mostly woven with traditional carpet motifs. Machine-woven tapestries were produced optionally and brought to our country by importing them from abroad. It is known that expatriates who went abroad to work brought these tapestries as dowries to their families or daughters since the 1970s. There are different motifs on the tapestries. Motifs such as figurative ornament (human motif, animal motif), floral ornament and architectural ornament (religious architecture, civil architecture) were used. Carpets depicting “Ataturk”, one of the imported carpet motifs, have an important place. Carpets depicting Ataturk are custom-made tapestries upon request. These carpets are often decorated with Ataturk’s portrait or figures or symbols symbolizing Turkey’s struggle for independence. The Ataturk motif is not used alone, but is activated with motifs such as Anıtkabir, Süleymaniye Mosque, Bosphorus Bridge and the Turkish flag behind the Atatürk portrait.

The subject of this paper consists of three tapestries located in the Evciler Village of Çayıralan District of Yozgat Province. The tapestries, which are the subject of the research, will be examined in terms of color, material-technique and decoration and will be introduced to the scientific world. With this study, the place of tapestries in Turkish culture and handicrafts will be determined, and it is aimed to bring traditional Turkish handicrafts to the literature by emphasizing their lost value.

Keywords: *Folk Art, Ataturk, Carpet, Tapestry, Culture*

1. GİRİŞ

Türklerin en eski halısı olan Pazırık Halısından itibaren günümüze kadar halı, kilim, seccade, yastık, çanta dokumuşlardır. Ev zemininden, duvarlara kadar el dokuması halı, kilim veya seccade gibi dokumalar kullanmışlardır. Batı kökenli kadife makine dokuması duvar örtüleri, Türk dokuma duvar kilimlerini etkilemiştir ve duvarlardan indirilmesine sebep olmuştur. Batı kökenli duvar örtüleri, dokumalara göre daha tabloyu andıran bir görüntüye sahiptir.

Bu araştırmanın konusu, Yozgat İli, Çayıralan İlçesi, Evciler Köyü duvar halıları içerisinde seçilmiş Atatürk tasvirli duvar örtüsü örneklerdir. Kadife duvar örtüleri 20. yüzyıl başlarında birçok evde kullanılarak dönem modası olmuştur. Bu duvar örtüleri Evciler Köyü'nde birçok evde geçmiş yıllardan günümüze kadar hala kullanımı devam etmektedir. Kullanılan duvar örtüleri içerisinde "Atatürk" tasvirli olanların az sayıda bulunması bu konunun seçimindeki en büyük etkidir.

Türk el sanatları literatüründe el dokumaları üzerine pek çok kaynak bulunmaktadır. Duvar örtüsü üzerine çok sınırlı kaynak bulunmaktadır. Bu yayınlar şunlardır: "Mersin Atatürk Müzesi Koleksiyonundaki Gazi Mustafa Kemal Portreli Halı" adlı makalede Atatürk portreli halıları tek tek ele alarak diğer müzelerde bulunan Atatürk portreli halıları karşılaştırmıştır (Ülkü 2003). "Bazı Atatürk Resimlerinden Örneklerle Cumhuriyet Resminde Figüratizm" adlı kitap çalışmada Cumhuriyet Dönemi ressamlarının yaptığı Atatürk portreleri ele alınmıştır (Başkan 2005). "Dünden Bugüne Gazipaşa Tarihi" adlı çalışmada Yozgat İli, Çayıralan İlçesi, Evciler Köyü hakkında kısa bir bilgi verilmiştir (Yıldız 2008). "Bozok'tan Yozgat'a Köy ve Köylüler" adlı çalışmada Yozgat'ın bütün köylerini tek tek ele alarak incelenmiştir (Gülten 2023). "Bütünleşen Evciler" adlı çalışmada günümüz Evciler Köyü'nün köy statüsüne alınmadan önce belediye olan ve ilk belediye başkanı tarafından kaleme alınan, içerisinde köye ait birçok bilgiyi barındıran bir çalışmadır.

2. EVCİLER KÖYÜ TARİHÇESİ

Evciler Köyü İran-Horasan'dan göçerek birçok ilde ikamet ederek son olarak Yozgat İli, Çayıralan İlçesine yerleşmişlerdir (Yıldız 2008). Köy, 1844 tarihli nüfus defterinde 49 haneden oluştuğu belirtilmiştir (Gülten 2023: 19). Oğuz boylarına mensup olan Evciler Köyü Alevi inancına sahiptirler. Evciler Köyü, dört köyden oluşmaktadır (Evciler, Evciler-Çukurören, Evciler-Gülderesi, Evciler-Karaazap) (Görsel 1).

Görsel 1. Evciler Köyü Genel Görünüş (Şahiner 2016)

Köy 1998-2013 yılları arasında belediye olmuştur. Evciler Köyü geçmişten günümüze kadar hayvancılık, ormancılık ve tarımla uğraşmışlar. Köyün kadınları el dokuma halı, kilim, heybe gibi birçok çeşitte dokumalar yapmışlardır (Görsel 2-3).

Görsel 2. Duvarda El Dokuması Kilim (Şahiner 2022)

Görsel 3. El dokuması Kilim ve Berdi Yastıklar (Şahiner 2022)

Köyde iş oranı azalınca köy halkından bazı kişiler yurt dışına iş bulma amacıyla gitmişlerdir. Çalışmaya giden gurbetçiler ailelerine ve akrabalarına gelirken hediyeler getirmişlerdir, hediye olarak dönem modası olan duvar örtüleri de getirmişlerdir. Getirdikleri duvar örtüleri farklı motiflerden oluşmaktadır (Hayvan figürleri, Bitkisel, Mimari, Figürlü) (Görsel 4-5-6-7-8)².

2 Duvar Halısı detayları için bkz. Nihal, Şahiner, “Türk Halk Kültüründe Bir Dönem Modası Duvar Halıları (Yozgat İli Çayıralan İlçesi Evciler Köyü 20. Yüzyıl Örnekleri)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2024

Görsel 4. Figüratif Motifli Duvar Örtüleri (Şahiner 2022)

Görsel 5. Dini Motifli Duvar Örtüleri (Şahiner 2022)

Görsel 6. Mimari Motifli Duvar Örtüleri (Şahiner 2022)

Görsel 7. Hayvansal Motifli Duvar Örtüleri (Şahiner 2022)

Görsel 8. Bitkisel Motifli Duvar Örtüleri (Şahiner 2022)

3. TÜRK SANATINDA ATATÜRK TASVİRİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Toplumların hayatında son derece önemli rolü olan insanların resimleri ve heykelleri çok fazla sayıda yapılmıştır (Kaya 2006). Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'te Türkiye'nin önderlerindedir. Cumhuriyet Dönemi ressamlarından olan İbrahim Çallı'nın yaptığı Atatürk portreleri önemi ayrıdır (Başkan 2005). İbrahim Çallı'nın yanı sıra Feyhaman Duran, Nazmi Ziya Güran, Şerif Renkgörür, Şeref Akdik, Zeki Koca-

memi, Zeki Faik İzer,³ Mehmet Ruhi Arel gibi ressamalar da Atatürk portreli resimler yapan ünlü ressamlardır³. Birçok ilde yapılan anıtlarında bulunmaktadır. Bu anıtlar Cumhuriyetin kurucusu Atatürk ile tasvir edilse de Kurtuluşu da anlatan anıtlardır. Taksim Anıtı, Samsun Anıtı, Ankara Ulus Anıtı, İzmir Anıtı,⁴ Afyon Utku Anıtı, Kayseri Atatürk Anıtı, Güvenpark Anıtı bilinen anıtlardan birkaçıdır⁴ (Görsel 9-10-11-12). Anıt yapımında Ali Kenan Yontuç, Şevket Dinginoğlu, Nijad Sirel, Ali Hadi Bara, Mahir Tomruk, Zühtü Müridoğlu, gibi Türk heykel tıraşların yanı sıra yabancı heykel tıraşlarda çalışmıştır; Pietro Canonica, Heinrich Krippel, Anton Hanak, Joseph Thorak gibi heykeltıraşlarda çalışmıştır⁵. Dünyanın dört bir yanında “Atatürk” önemli imge haline gelmiştir. Atatürk’ün çok yönlü, ileri görüşlü ve üstün kişiliği sayesinde dikkat çeken bir lider konumundadır. Mustafa Kemal’in canı pahasına ön saflarda savaşarak günümüz Cumhuriyetini kurması ile insanların ona saygı, sevgi ile bağlılığını göstermek için “Atatürk” tasvirli ürünleri kullanılmaktadır. Bu sebeple Atatürk’e ait birçok portre, anıt gibi çokça sanat ortaya konmuşken günümüzde ise günlük kullanım eşyaları, halı, kıyafet gibi birçok üründe Atatürk tasviri kullanılmaya başlanmıştır (Görsel 13-14-15-16-17- 18-19). Atatürk portresi haricinde imzası da fazlaca kullanılmaktadır. Atatürk Tasvirli duvar örtüleri 1950-1960 yılları arasında isteğe bağlı üretilmiştir. Atatürk tasvirli duvar örtüleri ise “Necmettin Güzel” adında bir beyefendinin isteği üzerine o dönemde üretilmeye başlanmış. Beğenilen Atatürk Tasvirli duvar örtüleri daha sonralarda farklı motiflerle de yorumlanarak üretilmiştir. Atatürk: *“Beni görmek demek mutlaka yüzümü görmek demek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız bu yeterlidir”* dediği sözünde sadece yüzünün değil fikirlerinin de önemli olduğunu vurgulasa da Türk Milleti onun fikirleri kadar yüzünü de önemsemiştir. Günümüzde ise Atatürk’e olan sevgi ve saygının devam etmesi ile Kayseri TAREM Taş Atölyesinde taşta Atatürk Tasviri işlenmektedir⁶ (Görsel 20).

3 Cumhuriyet Dönemi’nde Atatürk tasviri detayları için bkz. Seyfi, Başkan, “Bazı Atatürk Resimlerinden Örneklerle Cumhuriyet Resminde Figür”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 21, sy. 63 (Kasım 2005): 1045-69.

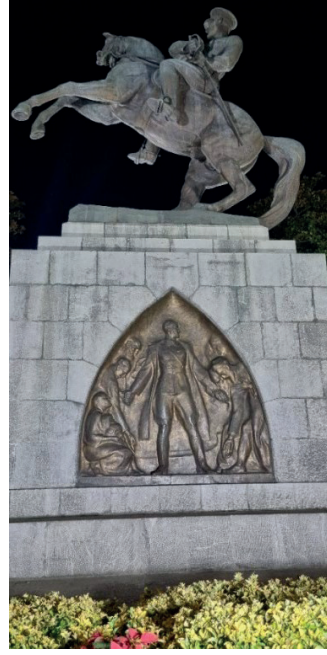
4 Atatürk Anıtları detayları için bkz. Gürkan, Okumuş, “Kentsel Arayüz-Heykel Kurgusu: Atatürk Anıtları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021.

⁵ Heykeltıraşlar ve anıtlar hakkında genel bilgi için bkz. Nurullah, Berk, Türk Heykeltıraşları, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, İstanbul 1937. Vildan, Çetintaş, “Heykel Sanatı İçinde Günümüz Atatürk Heykellerine Bakış”, Erdem, Cumhuriyet Özel Sayısı, III, C 11, S 33, 1999, s.721-728. Hüseyin, Gezer, Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1984. Doğan, Kuban, “Anıt Kavramı Üzerine Düşünceler”, Mimarlık, S 7, Temmuz 1973. Oktay, Aslanapa, Türkiye’de Avusturyalı Sanat Tarihçileri ve Sanatkârlar, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.

⁶ Atatürk Tasvirli işlenen taşı bizimle paylaşan Metin Oktay Karadağ hocama sonsuz teşekkür ederim.

Görsel 9. Taksim Anıtı (Şahiner 2017)

Görsel 10. Samsun Anıtı (Şahiner 2024)

Görsel 11. Güventürk Anıtı (Şahiner 2021)

Görsel 12. Kayseri Anıtı (Şahiner 2024)

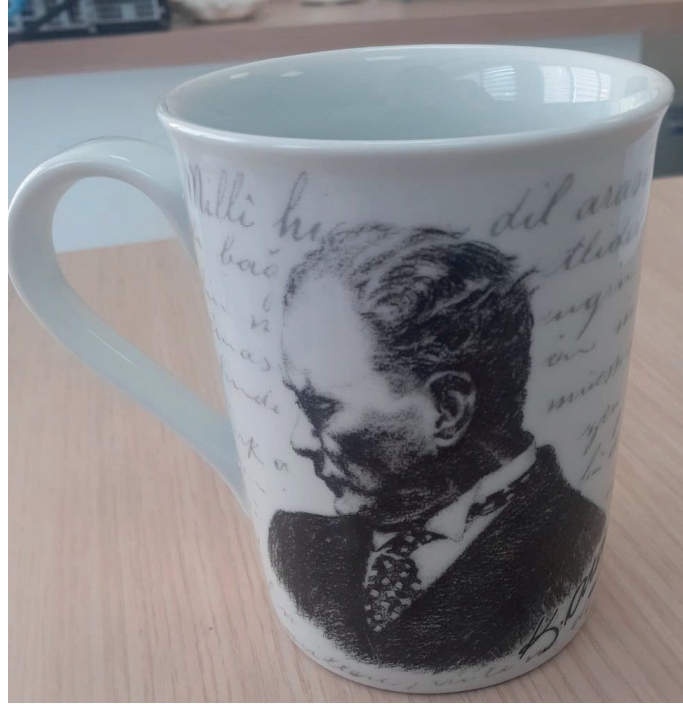
Görsel 13. Halya Dokunan Atatürk Portresi (Sağiroğlu 2024)

Görsel 14. Kıyafet Üzerinde Atatürk Portresi (Şahiner 2024)

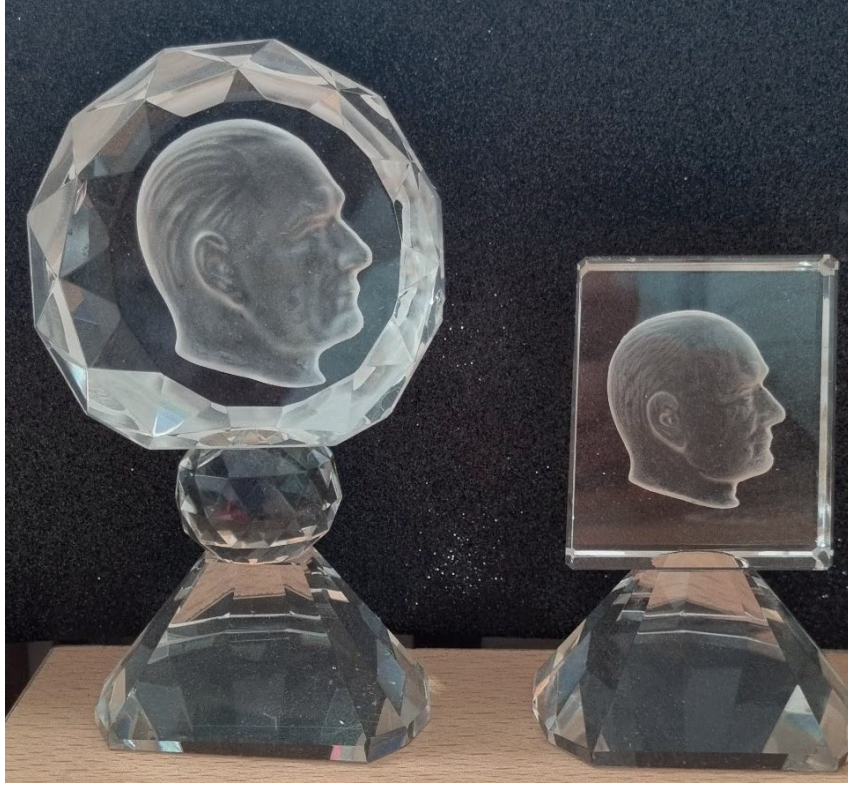
Görsel 15. Cumhuriyetin 100. Yılına özel üretilen Atatürk Portreli Fenerbahçe Forması (Şahiner 2024)

Görsel 16. Atatürk Portreli Kupa (Çetinkaya 2024)

Görsel 17. Atatürk Portreli ve İmzalı Çakmak (Şahiner 2024)

Görsel 18. Atatürk Portreli Kristal Masa Süsleri (Şahiner 2024)

Görsel 19. Atatürk İmzalı Damga (Şahiner 2024)

Görsel 20. Atatürk Tasviri İşlenen Taş (Karadağ 2024)

4. DUVAR HALILARINDA ATATÜRK TASVİRİ

1 Numaralı Duvar Halısı

Duvar halısı ölçüleri 95x45 cm. olarak ölçülmüştür. Halı sahipleri Senem-Halil Koçer ailesidir. Duvar halısı Evciler-Karaazap Köyü'nde bulunmaktadır. Halı güneş ışığına maruz kalması sebebiyle renginde ve halının sağ üst köşesinde, sol alt, üst köşesinde de deformasyonlar mevcuttur. Halı üzerinde: yeşil, kırmızı, beyaz, turkuaz, siyah gibi renkler kullanılmıştır.

Millî Mücadele “Atatürk” önderliğinde başarıya ulaşması ile birlikte ülkenin dört yanında Atatürk anıtları dikilmeye başlanırken ilerleyen zamanlarda portreler yapılmıştır. Portrelerden ilham alınarak halılar dokunmaya başlanmıştır. Duvar halısında ilk örnek Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sonrasına tarihlendirilen Kalpaklı Portresi öne çıkarılmaktadır. Türk Tarihinde “kalpak” Kurtuluş Savaşı simgesidir. Halının sağ tarafında Atatürk'ün mezarının bulunduğu Anıtkabir yer almaktadır. Anıtkabir, aslanlı yol ve o yoldan ziyarete gelen insanlar ile birlikte tasvir edilmiştir. Anıtkabir üzerinde birçok bulut bulunmaktadır ve bulutların rengi Türk rengi olarak bilinen Turkuaz renkle dokunmuştur. Halının sol tarafında dalgalanan al bayrak bulunmaktadır. Bayrak milletin şan ve şerefini temsil etmesinden dolayı bu şekilde tasvir edilmiştir. Halı 1953 sonrası üretildiği tahmin edilmektedir, sebebi ise Anıtkabir 10 Kasım 1953 tarihinde açılmıştır.

Görsel 21. 1 Numaralı Duvar Halısı (Nihal Şahiner 2022)

2 Numaralı Duvar Halısı

Duvar halısı ölçüleri 100x50 cm. olarak ölçülmüştür. Halı Keziban Yiğit'e aittir. Duvar halısı Evciler-Gülderesi Köyü'nde bulunmaktadır. Duvar halısı 1 Numaralı halıya göre daha iyi durumdadır. Renkleri korunmuştur. Halının alt-üst uzun kenarlarında duvara çivi ile asılması sebebiyle takıp çıkarırken deformasyonlar oluşmuştur. (Halı detayları için 1 Numaralı Duvar Halısına bkz.)

Görsel 22. 2 Numaralı Duvar Halısı (Şahiner 2022)

3 Numaralı Duvar Halısı

Duvar halısı ölçüleri 115x175 cm. olarak ölçülmüştür. Halı sahipleri Aysel-Metin Şahiner ailesidir. Duvar halısı Evciler-Evciler Köyü'nde bulunmaktadır. Halı her bir detayı dikkat çekmektedir. Duvar halısında Koyu mavi, açık mavi, kahverengi, koyu yeşil, açık yeşil, hardal sarı, beyaz, kırmızı gibi renklerde ipler kullanılmıştır. Halının sol tarafında Mimar Sinan'ın yaptığı Süleymaniye Camii bulunurken sağ tarafında Boğaziçi Köprüsü bulunmaktadır. Halıda fon olarak mavi kullanılmıştır. Duvar halısının üst orta kısmında Atatürk'ün sadece baş kısmı bulunmaktadır. Halı tek bordürden oluşmaktadır. Halının orta kısmında süs havuzu ve çeşitli ağaç ve bitkiler ile hareketlilik katılmıştır. Halının iki kısa kenarında mavi püskülleri mevcuttur.

Görsel 23. 3 Numaralı Duvar Halısı (Şahiner 2024)

4 Numaralı Duvar Halısı

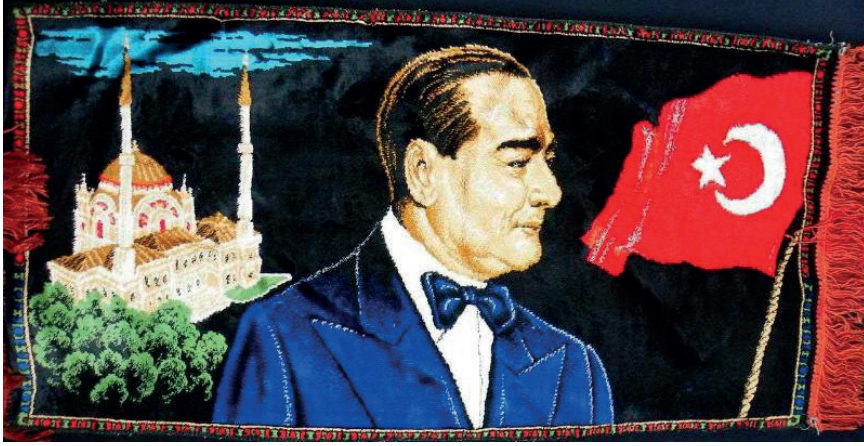
Duvar halısı ölçüleri 120x180 cm. olarak ölçülmüştür. Halı sahibi Hikmet Karaaslan'dır. Duvar halısı 3 Numaralı duvar halısı ile aynı kompozisyona sahiptir. Bu duvar halısında Atatürk Kalpaklı olarak tasvir edilmişken 3 Numaralı halıda kalpaksız olarak tasvir edilmiştir. (Kompozisyon detayları için 3 Numaralı Duvar halısına bkz.)

Görsel 24. 4 Numaralı Duvar Halısı (Şahiner 2024)

DEĞERLENDİRME

Evciler Köylerinde tespit edilen halılar incelendiğinde, köydeki halılar üzerinde yapılan araştırmalar sonucu Cumhuriyet dönemine tarihlendirilmiştir. Bu araştırmada 20. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen dört adet duvar halısı incelenmiştir. Duvar halılarının üretim yeri olarak Irak, İran, Fransa, İtalya, Almanya, Hollanda gibi ülkeler olduğu bilinmektedir. Atatürk tasvirli halıların ise Almanya’da “Necmettin Güzel” öncülüğünde, isteğe bağlı üretilmiştir. Atatürk tasvirli halıların yanı sıra Adnan Menderes, Kenan Evren gibi bürokratların da bulunduğu halılar da üretilmiştir (Görsel 25-26).

Görsel 25. Adnan Menderes tasvirli Duvar Halısı (Kitantik 2024)

Görsel 26. Kenan Evren Tasvirli Duvar Halısı (Reddit 2024)

Yurt dışından gelen halıların etiketleri kesilip ülkeye öyle gönderilmiştir. Etiketleri kesmelerindeki sebep ise nerede üretildiğinin bilinmemesidir. Duvar halılarında malzeme olarak kadife iplik, ipek iplik ve pamuk ipliği kullanılmıştır. Halıların iplerinde koyu mavi, açık mavi, kahverengi, koyu yeşil, açık yeşil, hardal sarı, beyaz, kırmızı, sarı gibi birçok renkli ip kullanılmıştır. Bu duvar halıların dokuması makinede yapılmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak duvar halısı kültürü ülkemize Avrupa ülkelerinden girerek dönem modası haline gelmiştir. Türk milletinde misafire verilen önemin göstergesi olan misafir odalarına asılan bu halılar, misafirin ağırlandığı odalara asmışlardır. Bu bilimsel araştırmada “Duvar Halılarında Atatürk Tasviri (Yozgat İli, Çayıralan İlçesi Evciler Köyü Örnekleri)” başlığı altında dört adet eser bütün yönleriyle incelenmiştir. Katalogda yer alan duvar halıları o dönem modasını yansıtan etnografik eserler arasında değerlendirilebilir. Araştırma kapsamında ele alınan duvar halılarının envanterlenerek tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile başta “Gazi Mustafa Kemal Atatürk” tasvirli duvar halıları ve diğer eşyaları ele alarak ileride yapılacak olan çalışmalarda kaynaklık edebileceği umulmaktadır. Günümüzde duvar halısını kullanan evlerin de bulunması ve unutulmamış olması da umut verici olmuştur (Görsel 27-28)^{7 8}. Temennimiz geçmiş yıllarda değerini kaybeden duvar halı veya bir diğer ismi ile kadife duvar örtüleri tekrardan eski işlevini ve önemini kazanarak gün yüzüne çıkarılmasıdır.

Görsel 27. Atatürk Tasvirli Duvar Halısı Aysel-Metin ŞAHİNER (Şahiner 2024)

⁷ “Türk Halk Kültüründe Bir Dönem Modası Duvar Halıları (Yozgat İli Çayıralan İlçesi Evciler Köyü 20. Yüzyıl Örnekleri)” adlı Yüksek Lisans Tezinden bu yana kadar desteklerini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkür ederim ve tez konum amacıyla bana hediye ettikleri duvar halısı.

⁸ Duvar halısı konusunu tezimde çalışırken sosyal medya üzerinde sayfasına denk geldiğim ve duvar halısını günümüzde de layığı ile kullanması ile mutlu olduğum Safinur ŞİMŞEK hanımefendi 'ye bizimle görselini paylaştığı için çok teşekkür ederim.

Görsel 27. Tavuskuşu Tasvirli Duvar Halısı (Şimşek 2024)

KAYNAKÇA

Başkan, Seyfi. (2005). “Bazı Atatürk Resimlerinden Örneklerle Cumhuriyet Resminde Figür”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 21, S. 63, s. 1045-69.

Okumuş, Gürkan. (2021). *Kentsel Arayüz-Heykel Kurgusu: Atatürk Anıtları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.

Berk, Nurullah. (1937). *Türk Heykeltıraşları*, *Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı*, İstanbul.

Çetintaş, Vildan. (1999). “Heykel Sanatı İçinde Günümüz Atatürk Heykellerine Bakış”, *Erdem*, Cumhuriyet Özel Sayısı, III, C 11, S. 33, s.721-728.

Gezer, Hüseyin. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kuban, Doğan. (1973). “Anıt Kavramı Üzerine Düşünceler”, *Mimarlık*, S 7, Temmuz. s.?

Aslanapa, Oktay. (1993). *Türkiye’de Avusturyalı Sanat Tarihçileri ve Sanatkârlar*, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Ülkü, Candan. (2003). “Mersin Atatürk Müzesi Koleksiyonundaki Gazi Mustafa Kemal Portreli Halı”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* (73), s.37-42.

Başkan, Seyfi. (2005). “Bazı Atatürk Resimlerinden Örneklerle Cumhuriyet Resminde Figüratizm”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 21, S. 63, s. 1045-69.

Yıldız, Ali. (2008). *Dünden Bugüne Gazipaşa Tarihi*, Çağdaş Matbaacılık, Antalya.

Gülten, Sadullah. (2023). *Bozok'tan Yozgat'a Köy ve Köylüler*; Fenomen Yayıncılık.

Demirer, Ahmet. (2005). *Bütünleşen Evciler*. Kozan Ofset Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti., Ankara.

Kökel, Coşkun. (2006). “Bütünleşen Evciler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 39, s.123-126.